International journal of
Central Eurasia Studies
Scopus
Homepage: jcep.ut.ac.ir
Online ISSN: 2345-3117

Iran and Russia's Defense Diplomacy in Light of Artificial Intelligence, with an Emphasis on the 2025 Agreement

Seyed Jalal Dehghani Firoozabadi[1] and Mohammad Ali Sadeghzadeh*[2]

1. Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran.
2. Postdoctoral Researcher in International Relations, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.
Email: tm.sadeghzadeh@yahoo.com (Corresponding Author)

Article Info.

Article Type:
Research Paper

Article History:
Received:
1 December 2025
Revised:
20 April 2026
Approved:
22 September
Published Online:

Keywords:
Comprehensive Strategic Partnership Agreement, Defense Diplomacy, Artificial Intelligence, Iran, Russia.

ABSTRACT

Relations between Iran and Russia have developed over the past decade in light of regional and international developments. The Comprehensive Strategic Partnership Agreement 2025, represents an upgrade in relations between the two countries within the framework of cooperation based on strategic partnership and emphasizes common interests and broad opportunities for cooperation in political, economic, military, security and defense, cultural, scientific and technical fields. Defense diplomacy, in line with the general foreign policy goals of countries, is one of the tools for projecting power that aims to create security, control conflict, participate in crisis management processes and strengthen dynamic interaction in political and defense cooperation. In the era of new technologies, one of the influential factors in the evolution of the concept of global power is advanced technology of artificial intelligence, which, by structuring existing datasets, can influence decision-making, planning and intelligent modeling. The main question is: what role does artificial intelligence play in promoting Iranian and Russian defense diplomacy with an emphasis on the 2025 Comprehensive Strategic Agreement? In response, the hypothesis is put forward that artificial intelligence is defined as a catalyst in bilateral relations, creating intelligent power through its analytical, predictive, proactive and operational capacities. This research, with a qualitative approach and using content analysis, examines the defense, security and military dimensions of the Strategic Partnership Document 2025. The research findings show that artificial intelligence can be effective in advancing defense diplomacy and securing the fundamental interests of the two countries in the political-diplomatic, security-defense, and scientific-technological fields.

Cite this article: Dehghani Firoozabadi, S. J. and M. A. Sadeghzadeh (2026), "Iran and Russia's Defense Diplomacy in Light of Artificial Intelligence, with an Emphasis on the 2025 Agreement", **Central Eurasia Studies**, Vol. 19, No. 2, pp. 1-30.

http//doi.org/10.22059/jcep.2026.407375.450383

© The Author(s).
Publisher: University of Tehran

Abstract

Introduction: Iran-Russia relations have developed over the past decade in light of regional and international developments. The Comprehensive Strategic Partnership Agreement 2025, represents the enhancement of relations between the two countries within the framework of cooperation based on strategic partnership, which emphasizes common interests and broad opportunities for cooperation in political, economic, military, cultural, scientific and technical fields. In line with the general objectives of the foreign policy goals of governments, defense diplomacy is a source of exercising power to create security, control conflicts, participate in crisis management processes and engage in dynamic interaction in political and defense cooperation. According to the Comprehensive Strategic Agreement between Iran and Russia, strengthening cooperation in the security and defense fields and close coordination of activities at the regional and international levels is part of the strategy and long-term goals of the parties to the agreement. The 20-year Comprehensive Strategic Partnership Agreement between Iran and Russia is a treaty based on mutual relations and principles of cooperation between the two countries which was signed on January 17, 2025, by Iranian President Masoud Pezeshkian and Russian President Vladimir Putin. The partnership and alignment of Iran and Russia based on this treaty can play an effective role in changing the balance of power, the new regional order and the political and security dynamics of the 'contracting parties.' A Strategic partnership based on shared interests and shared concerns is the essence of this twenty-year agreement, which comprehensively and inclusively encompasses various levels of cooperation and convergence. The formulation of defense-security policy in this treaty is rooted in regional and global geopolitical changes. This treaty reflects the efforts of the two countries to strengthen diplomacy and defense-security ties towards mutual trust, exchange of information, sharing of experiences and management of common military and security threats.

Research question: The main question is: what is the role of artificial intelligence in promoting Iranian and Russian defense diplomacy with an emphasis on the Comprehensive Strategic Partnership Agreement 2025?

Research hypothesis: Based on overarching themes derived from the organizing and foundational themes, the hypothesis is that artificial intelligence is defined as a catalyst for relations between the two countries. Productive artificial intelligence is a type of smart power and can play an effective role in promoting defense diplomacy and securing the fundamental interests of both countries.

Methodology: In this article, using the content analysis method, the main components of Iran-Russia cooperation in the field of defense diplomacy based on the Comprehensive Strategic Partnership Agreement 2025 are examined. Next, the role of artificial intelligence in improving the performance and efficiency of defense diplomacy in order to secure the fundamental interests of the two countries is discussed.

Results and discussion: In the era of modern technologies, one of the influential factors in the evolution of the concept of global power is advanced technology of artificial intelligence, which, by structuring existing datasets, can influence decision-making, planning and intelligent modeling. Artificial intelligence refers to the ability of a machine to automatically perform tasks, including learning, understanding,

reasoning, problem-solving, predicting, making decisions and taking action through the application of knowledge and information and data processing, leading to widespread impacts on humans and human relationships in physical or virtual environments, as well as environmental consequences. Artificial intelligence is data-driven, networked, algorithmic, cluster-based, layered and integrated nature, based on classical logic and other modern logics. By examining and analyzing the themes related to defense diplomacy in the Comprehensive Strategic Partnership Agreement, we have identified five overarching themes, including the following: 1. Strategic alliance in improving the regional security environment; 2. Common approach in regional and international interactions; 3. Enhancing defense capabilities; 4. Countering terrorism and counter-terrorist exercises; 5. Developing technology and cybersecurity.
Conclusion: Iranian and Russian defense diplomacy, in light of artificial intelligence and based on the Comprehensive Strategic Partnership Agreement, can outline a clear framework for deepening relations and strengthening bilateral ties between the 'contracting parties' in line with the common interests of the two nations. It can also provide the necessary basis for cooperation and synergy in securing mutual interests and pooling efforts to safeguard regional peace and stability, national sovereignty, national security and territorial integrity in the face of increasing threats and challenges, by explaining and determining effective dimensions in the strategic design of defense policy-making and the development of future military and defense technology. In this context, artificial intelligence, as a technical tool and strategic assistant, has a high capacity to promote defense diplomacy and secure the fundamental interests of the two countries in political and diplomatic, security and defense and scientific and technological fields based on smart power, through data and document analysis, intelligent prediction and decision-making, scenario simulation, secure communication and secure coding, optimizing resource allocation in key defense, military and security sectors, modeling structural equations, identifying threats, generating policy recommendations and discovering innovations, evaluating decision-making results and performances and increasing operational efficiency.

Keywords: Comprehensive Strategic Partnership Agreement, Defense Diplomacy, Artificial Intelligence, Iran, Russia.

مجله بین‌المللی مطالعات اوراسیای مرکزی
Scopus
Homepage: jcep.ut.ac.ir
شاپا الکترونیکی: ۲۳۴۵-۳۱۱۷

دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه در پرتو هوش مصنوعی با تأکید بر توافق‌نامهٔ ۲۰۲۵

سید جلال دهقانی فیروزآبادی[۱] و محمدعلی صادق‌زاده[۲]

۱. استاد، گروه روابط بین‌الملل، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامهٔ طباطبائی، تهران، ایران.

۲. پژوهشگر پسادکتری روابط بین‌الملل، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامهٔ طباطبائی، تهران، ایران.

نویسندهٔ مسئول: tm.sadeghzadeh@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: علمی‌پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۱/۳۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۳۱
تاریخ انتشار برخط:

واژگان اصلی:
پیمان مشارکت جامع راهبردی،
دیپلماسی دفاعی،
هوش مصنوعی،
ایران،
روسیه.

چکیده

روابط ایران و روسیه با توجه به تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی در یک دههٔ اخیر گسترش یافته است. پیمان مشارکت جامع راهبردی ۲۰۲۵ بازنمایی از ارتقای سطح روابط میان دو کشور در چارچوب همکاری مبتنی بر مشارکت راهبردی است که در آن بر اشتراک منافع و فرصت‌های گستردهٔ همکاری در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، امنیتی، دفاعی، فرهنگی، علمی و فنی تأکید شده است. در راستای هدف‌های کلی سیاست خارجی کشورها، دیپلماسی دفاعی یکی از منابع کاربست قدرت برای ایجاد امنیت، کنترل درگیری، مشارکت در فرایندهای مدیریت بحران و تعامل پویا در همکاری‌های سیاسی و دفاعی است. در عصر فناوری‌های نوین، یکی از عوامل مؤثر در تحول مفهوم قدرت جهانی، فناوری برتر هوش مصنوعی است که می‌تواند با ساختارمندی مجموعهٔ داده‌های موجود بر تصمیم‌گیری، طرح‌ریزی و مدل‌سازی هوشمندانه اثر بگذارد. پرسش اصلی این است که نقش هوش مصنوعی در ارتقای دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه با تأکید بر توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ۲۰۲۵ چیست؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که هوش مصنوعی به‌عنوان کاتالیزور روابط میان دو کشور تعریف می‌شود و به‌واسطهٔ برخورداری از ظرفیت تحلیلی، پیش‌بینی‌کننده، پیشگیرانه و عملیاتی، مولد قدرت هوشمند است. در این نوشتار با رویکردی کیفی و با استفاده از روش تحلیل مضمون، ابعاد دفاعی، امنیتی و نظامی سند همکاری راهبردی سال ۲۰۲۵ را بررسی می‌کنیم. یافته‌ها نشان می‌دهد که هوش مصنوعی می‌تواند در روند ارتقای دیپلماسی دفاعی و تأمین منافع اساسی دو کشور در عرصه‌های سیاسی و دیپلماتیک، امنیتی، دفاعی و علمی و فناورانه مؤثر باشد.

استناد: دهقانی فیروزآباد، سیدجلال و محمدعلی صادق‌زاده (۱۴۰۵)، «دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه در پرتو هوش مصنوعی با تأکید بر توافق‌نامهٔ ۲۰۲۵»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۹، شماره ۲، صص. ۱- ۳۰.
http//doi.org/10.22059/jcep.2026.407375.450383

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

پیمان مشارکت جامع راهبردی ایران و روسیه، پیمانی بر پایهٔ روابط متقابل و اصول همکاری میان دو کشور است که یک مقدمه و ٤٧ ماده دارد و در سفر رسمی مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور ایران به مسکو در دیدار با ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه در شهر مسکو در ۲۸ دی ۱٤۰۳ برابر با ۱۷ ژانویهٔ ۲۰۲۵ امضا شد. این توافق‌نامه، نمایش ارادهٔ سیاسی دو کشور به‌عنوان «طرف‌های هم‌پیمان» برای پیشبرد هدف‌های مشترک است. بُن‌مایه این پیمان، همکاری دو کشور در بخش نظامی، دفاعی و امنیتی است؛ اگرچه به موضوع‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، آموزشی و همکاری دوجانبه در حوزهٔ انرژی نیز اشاره شده است (متن کامل توافق‌نامه...، ۱٤۰۳). گسترش دیپلماسی دفاعی و روابط امنیتی، استفاده از ظرفیت‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی در جهت منافع مشترک، مهار نفوذ آمریکا و گسترش ناتو در منطقه، تهدیدهای امنیتی نرم، تأثیرگذاری در حل‌وفصل بحران‌های منطقه‌ای و کنترل فشارهای ساختاری نظام بین‌الملل انگیزه‌های همکاری دو کشور در سطح منطقه‌ای و جهانی هستند. دولت‌ها برای دستیابی به هدف‌های سیاست خارجی، به دیپلماسی سنتی خود متوسل می‌شوند. این نوع دیپلماسی براساس اصول، هنجارها، سنت‌ها و قوانین ثابت و توافق‌شدهٔ همهٔ دولت‌ها عمل می‌کند، اما اگر دولت‌ها هدف‌هایی مانند موضوع‌های مرتبط با امنیت و دفاع را به سیاست خارجی خود اضافه کنند و از کارکنان نظامی در کنار دیپلمات‌های سنتی بهره گیرند، این فعالیت‌ها به‌عنوان دیپلماسی دفاعی شناخته می‌شوند که در آن بر استفادهٔ صلح‌آمیز از منابع و قابلیت‌های دفاعی برای دستیابی به هدف‌های سیاست خارجی در عرصهٔ سیاست بین‌الملل تأکید می‌شود (Khalid and Ahmed, 2024: 5). در این میان، گسترش فناوری هوش مصنوعی[1] مفاهیم کلاسیک و سنتی قدرت را متحول کرده است و به شکل‌گیری گونه‌ای از حکمرانی الگوریتمی منجر شده است. این فناوری نوین به‌مثابهٔ نیروی توانمندساز بر روابط بین‌الملل و سیاست خارجی کشورها و بر تعامل‌ها میان دولت‌ها و کنشگران بین‌المللی تأثیرگذار بوده است و با امکان پردازش اطلاعات گسترده از محیط پیرامونی و جهانی در مدل‌سازی روابط پیچیده با استفاده از ابزارهای محاسباتی هوشمند در شبکهٔ ارتباطات الگوریتمی قابلیت‌های منحصربه‌فردی دارد. همچنین این فناوری پیشرو در دنیای مدرن و در

1- Artificial Intelligence

عصر کلان‌داده‌ها و رقابت‌های الگوریتمی از عوامل برترساز توان رزمی در حوزهٔ دفاعی است. در این نوشتار با استفاده از روش تحلیل مضمون، مؤلفه‌های اصلی همکاری ایران و روسیه در حوزهٔ دیپلماسی دفاعی را براساس توافق‌نامهٔ مشارکت جامع راهبردی ۲۰۲۵ بررسی می‌کنیم و به نقش هوش مصنوعی در بهبود عملکرد و کارآمدی دیپلماسی دفاعی در راستای خدمت به منافع اساسی دو کشور می‌پردازیم.

پیشینهٔ پژوهش

در حوزهٔ روابط خارجی و دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه منابعی وجود دارد که می‌تواند به انجام پژوهش حاضر کمک کند. دستهٔ نخست منابعی هستند که روابط خارجی ایران و روسیه را بررسی کرده‌اند: کولایی و عابدی (۱۳۹۷) در کتاب «جمهوری اسلامی ایران در ادراک‌های رهبران روسیه» بر سیال و متغیربودن ادراک‌های رهبران روسیه از ایران به‌ویژه متأثربودن از متغیرهای داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی پرداخته‌اند. شاد (۱۳۹۸) در کتاب «ایران در هندسهٔ سیاست خارجی روسیه» اشاره می‌کند که سیاست روسیه در برابر ایران نه به‌عنوان رابطهٔ دوجانبه صرف، بلکه در چارچوبی کلان‌تر (هندسهٔ متغیرهای جهانی و منطقه‌ای) و با ماهیت دوگانهٔ روابط قابل تحلیل است. شوقی (۱۳۹۷)، در کتاب «رابطهٔ ایران و روسیه و تأثیر آن بر خاورمیانه» رابطهٔ دو کشور را براساس تهدیدها و منافع مشترک در راستای دفاع از حقوق حاکمیتی خود در منطقهٔ خاورمیانه تحلیل می‌کند که می‌تواند متنوع و گسترده باشد. سنایی و کرمی (۱۳۸۷) در کتاب «روابط ایران و روسیه» تعامل‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی (در سطح‌های بین‌المللی، منطقه‌ای و دوجانبه) و چالش‌ها و چشم‌اندازهای آینده میان دو کشور را بررسی و با رویکردی واقع‌بینانه «روسیهٔ جدید، ایران پس از انقلاب و شرایط جدید جهانی» را تحلیل می‌کنند. کولایی و همکاران (۲۰۲٤)، در مقالهٔ «نقش ایران و روسیه به‌عنوان قدرت‌های منطقه‌ای در خاورمیانه (۲۰۱۱–۲۰۲۰)» تحولات ژئوپلیتیکی و اهمیت راهبردی منطقه را در جهت‌گیری‌های سیاست خارجی ایران و روسیه مؤثر می‌دانند. کرمی(۲۰۲۲) در مقالهٔ «روابط ایران و روسیه: فرصت‌های جدید و مشکلات موجود» نقش عوامل داخلی و خارجی در روند تعامل‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی دو کشور را بررسی می‌کند. صفری(۱٤۰۳) در مقالهٔ «دیگری‌سازی در سیاست «نگاه به شرقِ» جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه» استدلال

می‌کند ایران و روسیه در چارچوب راهبرد نگاه به شرق تلاش می‌کنند، خود را از دیگران (غرب) جدا کنند. حمیدی و مزدخواه (۱۴۰۳ در مقالهٔ «ایران و روسیه: از امکان تا امتناع روابط راهبردی» به بیان گسترش روابط راهبردی دو کشور می‌پردازند. علمدار و کولایی(۱۴۰۱) در مقالهٔ «تحلیل ژئوپلیتیکی روابط ایران و روسیه پس از انقلاب اسلامی با تأکید بر نظریهٔ توازن قوا مورگنتا» وزن ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک دو کشور در منطقه را به‌عنوان عامل راهبردی در همکاری دوجانبه بیان کردند. اسعدی و منوری(۱۴۰۰) در مقالهٔ «بررسی روابط ایران و روسیه در قرن جدید: اتحاد استراتژیک یا همگرایی منافع» به نقش هم‌سویی منافع در تقویت روابط دوجانبه اشاره می‌کنند.

دستهٔ دوم منابعی هستند که دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه را بررسی کرده‌اند: کالجی(۱۴۰۴) در مقالهٔ «ملاحظات و نکات کلیدی در پیمان مشارکت جامع راهبردی ایران و روسیه» به گروه گستردهٔ این همکاری در مناسبات سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی اقتصادی اشاره دارد. جی والر و همکاران (۲۰۲۵) در مقالهٔ «رابطه رو به رشد بین روسیه و ایران: ابعاد سیاسی، نظامی و اقتصادی همکاری رو به بهبود» به مؤلفه‌های روابط و مشارکت پایدار دو کشور اشاره می‌کنند. امیری (۲۰۲۳)، در مقالهٔ «همکاری استراتژیک ایران و روسیه؛ فرصت‌ها و چالش‌ها» تحول راهبردی در همکاری‌های دو کشور را نتیجهٔ درک مشترک نخبگان نظامی و سیاسی می‌داند. دیوسالار (۲۰۱۹) در مقالهٔ «پایه‌های هم‌گرایی امنیتی ایران و روسیه»، به نقش ادراک‌های مشترک از تهدید در ایجاد همگرایی امنیتی میان دو کشوراشاره دارد.

همان‌گونه که مشخص است در هیچ یک از پژوهش‌های پیشین، بحث هوش مصنوعی در دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه براساس توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ۲۰۲۵ و همچنین تأثیرآن بر روابط دو کشور بررسی نشده است.

چارچوب مفهومی و مبانی نظری پژوهش

«دیپلماسی دفاعی»[1] به معنای کاربرد دیپلماسی در حوزهٔ دفاع برای تأمین مطلوب منافع و امنیت ملی است که به‌طور معمول از سوی سازمان‌های نظامی‌دفاعی کشورها بدون کاربرد قدرت سخت با هدف افزایش سطح تعامل‌های همکاری‌جویانه و جایگزین‌کردن ثبات به‌جای تنش

1- Defensive Diplomacy

مورد توجه و پیگیری قرار می‌گیرد. بدین ترتیب، دیپلماسی دفاعی نه‌تنها ناظر به کاربست سیاست دفاعی در عرصهٔ دیپلماسی، بلکه متضمن سهیم‌شدن دیپلماسی در حوزهٔ سیاست دفاعی است (جعفری، ۱۳۹۲: ۱۸). حمایت از نیروهای مسلح کشورهای دیگر به‌وسیلهٔ مشاوره، آموزش یا انتقال تجهیزات و تسلیحات نظامی، همکاری‌های فنی و صنایع دفاعی، برگزاری گفت‌وگوهای دفاعی، تبادل‌های نظامی و برنامه‌های آموزشی، مأموریت‌ها و عملیات‌های صلح و بشردوستانه و همچنین استفاده از ظرفیت‌های نظامی در حمایت از مسائل مرتبط با سیاست خارجی، بخش مهمی از هدف‌های دیپلماسی دفاعی است (Drab, 2018: 60). سازوکارهای رسمی همکاری میان ایران و روسیه پیمان‌ها، تفاهم‌نامه‌ها و دیگر اسناد رسمی امضاشده است که می‌توانند در تغییر موازنهٔ قدرت، نظم نوین منطقه‌ای و پویش‌های سیاسی و امنیتی «طرف‌های هم‌پیمان» نقش مؤثری داشته باشند. مشارکت راهبردی[1] بر مبنای اشتراک منافع و نگرانی‌های مشترک اساس این توافق‌نامهٔ ۲۰ ساله است که به‌صورت جامع و فراگیر، سطح‌های مختلف همکاری و همگرایی را در برگرفته است. تدوین خط‌مشی دفاعی‌امنیتی در این پیمان، هم ریشه در تغییرهای ژئوپلیتیکی منطقه‌ای و جهانی دارد و هم نشان‌دهندهٔ تلاش دو کشور برای تقویت دیپلماسی و پیوندهای دفاعی و امنیتی به‌منظور اعتماد متقابل، تبادل اطلاعات، تجربه‌ها و مدیریت تهدیدهای نظامی و امنیتی مشترک است. در گذشته، دیپلماسی و مذاکرات بین‌المللی بیشتر بر مهارت‌های مشاهده‌ای و استنباطی افراد متکی بودند، اما اکنون با ورود هوش مصنوعی، مسیر و شیوه‌های دیپلماسی تغییر کرده‌اند. این تحول سبب شده است استفاده از فناوری‌ها برای تحلیل کلان‌داده‌ها و استخراج اطلاعات و سرعت تحلیل و تصمیم‌گیری که دستیابی به آن‌ها برای انسان بسیار دشوار است، جایگزین کارکردهای سنتی شود (Hossain and Others, 2024: 3).

در میان فناوری‌های نوپدید، هوش مصنوعی یکی از ابزارهای مهم در شکل‌دادن به رهیافت جدیدی از قدرت در ابعاد فراگیر و چندلایه است. هوش مصنوعی علم و مهندسی ساخت ماشین‌های هوشمند، به‌ویژه برنامه‌های رایانه‌ای هوشمند است که با استفاده از آن‌ها می‌توان حجم زیادی از داده‌ها را با استفاده از الگوریتم‌های بسیار پیچیده برای شبیه‌سازی استدلال یا رفتار انسان پردازش کرد (ملایی و کافی، ۱۴۰۲: ۱۴). استفاده از هوش مصنوعی و قابلیت‌های دیجیتال می‌تواند دیپلمات‌ها را توانمند کند و اثربخشی ابزارهای دیپلماتیک را در

1- Strategic Partnership

دستیابی به هدف‌های ملی افزایش دهد (Konovalova, 2023: 526). هوش مصنوعی هم اکنون به‌طور گسترده‌ای در روند دیپلماتیک به‌کار گرفته شده است و بیشتر برای پشتیبانی فنی استفاده می‌شود، مانند گردش مستندات، برای ترجمه‌های انبوه، آمار، پیش‌بینی، تولید متن، استخراج و پردازش داده و شبیه‌سازی سناریوها (کیریلکینا و کاروچکین، ۱۴۰۳: ۵۵۱). از سوی دیگر هوش مصنوعی توانسته است نظم کلاسیک ژئوپلیتیکی نظام بین‌الملل را دگرگون کند و به‌دنبال هموارکردن مسیر دیجیتالی‌سازی نظم نوین جهانی به‌عنوان موضوع الگوریتمی با هدف کمک به حرکت نوآورانهٔ بین‌المللی، تغییر منطق ژئوپلیتیکی جهان و پیدایش پیکربندی‌های جدید در قالب فراژئوپلیتیک (تکنوژئوپلیتیک) و هموارکردن مسیر دیجیتالی‌سازی نظم نوین جهان است (مزدخواه و حمیدی، ۱۴۰۱: ۱۹۷).

شکل ۱. ظرفیت‌های هوش مصنوعی در عرصهٔ دیپلماسی دفاعی

منبع: نویسندگان

در این نوشتار به‌دنبال بررسی نقش هوش مصنوعی در افزایش کارآمدی دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه در راستای توافق‌نامهٔ جامع راهبردی سال ۲۰۲۵ است.

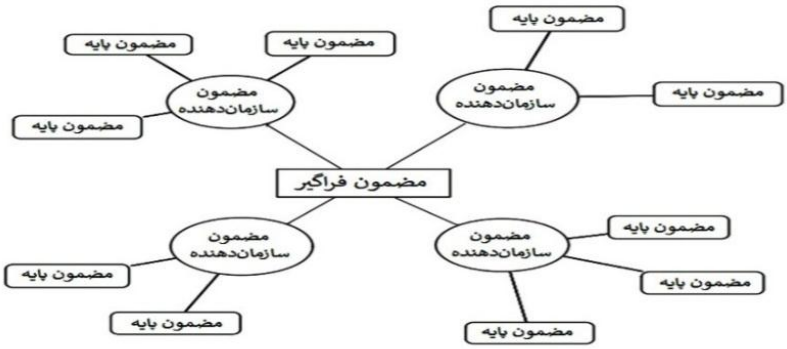
روش پژوهش

این پژوهش بر مبنای روش تحلیل مضمون شبکه‌ای[1]است. شبکهٔ مضامین[2]روش مناسبی در تحلیل مضمون است که آترایدِ – استیرلینگ[3]آن را توسعه داده است. شبکهٔ مضامین، براساس روندی مشخص، مضامین پایه[4](کدها و نکته‌های کلید متن)، مضامین سازمان‌دهنده[1](مضامین

1- Thematic analysis
2- Thematic Network
3- Attride-Stirling
4- Basic Themes

به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر[2](مضامین عالی دربرگیرندهٔ اصول حاکم بر متن به‌مثابهٔ کل) را نظام‌مند می‌کند. سپس این مضامین به‌صورت نقشه‌های شبکهٔ تارنما، رسم و مضامین برجستهٔ هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (Attride-Stirling, 2001: 385-405). در این نوشتار با استخراج مضامین فراگیر از متن پیمان مشارکت جامع راهبردی ۲۰۲۵، به نقش هوش مصنوعی در بهبود و ارتقای دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه می‌پردازیم.

شکل ۲. ساختار شبکهٔ مضمونی

Source: Attride-Stirling,2001: 388

جدول ۱. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و یافته‌ها

مقدمه و ماده	متن توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ایران و روسیه ۲۰۲۵	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
مادهٔ ۱	تقویت همکاری در زمینهٔ امنیتی و دفاعی، هماهنگی نزدیک فعالیت‌ها در سطوح منطقه‌ای و جهانی	همکاری‌های دفاعی و امنیتی و رویارویی با تهدیدهای مشترک	کنترل محیط ژئوپلیتیکی	بازدارندگی مؤثر در سیستم امنیت منطقه‌ای
مادهٔ ۲	رویارویی با مداخلهٔ طرف‌های دیگر در امور داخلی و خارجی طرف‌های هم‌پیمان	محیط امنیتی مشترک	معماری امنیتی منطقه	
مادهٔ ۱۲	تحکیم صلح و امنیت در منطقهٔ خزر، آسیای مرکزی، ماورای	گسترش صلح و امنیت پایدار در منطقه	گسترش شبکهٔ دفاع منطقه‌ای	

1- Organizing Themes
2- Global Themes

مقدمه و ماده	متن توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ایران و روسیه ۲۰۲۵	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	قفقاز و خاورمیانه			
مادهٔ ۱۳ بند ۱	حسن هم‌جواری و دوستی براساس اصل حضورنداشتن نیروهای نظامی غیرمتعلق به دولت‌های ساحلی در دریای خزر	به‌سازی و گسترش روابط دریایی	استفاده از منابع انرژی	
مقدمه	تقویت بیشتر همکاری‌ها به‌سود صلح و امنیت در سطوح منطقه‌ای و جهانی	همکاری‌های دوجانبه در راستای مشارکت راهبردی	همگرایی منطقه‌ای و بین‌المللی	رویکرد مشترک در تعامل‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
مادهٔ ۲	احترام متقابل به منافع ملی و منافع امنیتی	افزایش توان تأثیرگذاری بر پایهٔ اتحاد و ائتلاف	دیپلماسی دفاعی متوازن	
مادهٔ ۹ بندهای ۱و۲	۱. همکاری در راستای هدف‌های حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ۲. همکاری در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای	گسترش سطح‌های سه‌گانه همکاری بین‌المللی، منطقه‌ای و متقابل		
مادهٔ ۱۰	همکاری در زمینهٔ کنترل تسلیحات، خلع سلاح، گسترش‌ندادن و مسائل امنیت بین‌المللی	فعال‌سازی فرصت‌های همکاری در سازمان‌های بین‌المللی	کنشگری فعال در امنیت بین‌الملل	
مادهٔ ۱۹ بند ۱	مقابله با اقدام‌های قهرآمیز یک‌جانبه، از جمله اقدام‌هایی که ماهیت فراسرزمینی دارند.	همگرایی در سیاست امنیتی		
مادهٔ ۱٤	همکاری در چارچوب سازمان‌های منطقه‌ای.	مشارکت در سازمان‌های چندجانبه		
مادهٔ ٤	ارتقا سطح همکاری نهادهای اطلاعاتی و امنیتی به تبادل اطلاعات و تجربه‌ها	گسترش روابط دفاعی و تبادل اطلاعات	مدیریت هوشمندانه در روابط دفاع‌آینده‌نگر	بهبود قابلیت‌های دفاعی
مادهٔ ٦ بند ۱	گسترش همکاری در زمینهٔ نظامی و فنی	تقویت موقعیت منطقه‌ای و بین‌المللی		
مادهٔ ۵ بند ۲	عملیات مشترک امداد و نجات دریایی و مبارزه با دزدی دریایی و سرقت مسلحانه در دریا	تحرک‌بخشی به دیپلماسی دفاعی	سناریونگاری امنیتی و آمادگی‌های دفاعی	

مقدمه و ماده	متن توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ایران و روسیه ۲۰۲۵	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
مادهٔ ۱۳ بند ۳	مشارکت چندبعدی در منطقهٔ خزر	بهره‌گیری از روندهای محیطی تأثیرگذار	آینده‌نگاری راهبردی	
مادهٔ ۲۳	اجرای طرح‌های مشترک در زمینهٔ استفادهٔ صلح‌آمیز از انرژی اتمی	سرمایه‌گذاری در طرح‌های مشترک	سناریونگاری ژئوپلیتیکی در روابط امنیتی	
مادهٔ ۲۲ بند ۲ تبصره ٤	همکاری در زمینهٔ طرح‌های زیربنایی	گسترش طرح‌های مهم و راهبردی		
مادهٔ ۲۲ بند ۳	همکاری، تبادل نظر و تجربه در زمینهٔ منابع تجدیدپذیر انرژی			
مادهٔ ۷ بندهای ۱و۲	۱. همکاری در زمینهٔ مبارزه با تروریسم بین‌المللی و دیگر چالش‌ها و تهدیدها... ۲. تلاش‌های مشترک برای مبارزه با چالش‌ها و تهدیدات مذکور در مجامع بین‌المللی	همکاری در شرایط بحران و تهدید	بازدارندگی مؤثر	مبارزه با تروریسم و رزمایش‌های ضدتروریستی
مادهٔ ۱۱ بندهای ۳ و ۵	۳. همکاری در حوزهٔ استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات. ۵. تبادل تجربه در مدیریت بخش‌های ملی شبکهٔ اینترنت و توسعهٔ زیرساخت‌ها در زمینهٔ فناوری اطلاعات و ارتباطات و توسعهٔ دیجیتال	گسترش مبادلات علمی، فنی و فناورانه	ارتقای فضای دفاعی و امنیتی در پرتو هوش مصنوعی	توسعهٔفناوری و امنیت سایبری
مادهٔ ۳۳	رویارویی مشترک با اخبار نادرست و تبلیغات منفی علیه ایران و روسیه و رویارویی با پخش اطلاعات ساختگی	فعال‌سازی ظرفیت‌های تمدنی و فرهنگی	گسترش دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای	

منبع: نویسندگان

اتحاد راهبردی در بهبود محیط امنیت منطقه‌ای

ایران و روسیه پس از سال ۱۹۹۲، با درک مشترک از منافع متقابل به‌تدریج بر گسترهٔ همکاری‌های خود افزودند و روندی رو به رشد در مورد برخی مسائل راهبردی و همکاری‌ها در زمینهٔ امنیتی و دفاعی را تجربه کرده‌اند. در این میان، توافق‌نامهٔ جامع ۲۰۲۵، می‌تواند گامی مهم در جهت تقویت روابط راهبردی دو کشور براورد شود. نگاه به شرق به‌عنوان راهبرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی در دوره‌های مختلف، روسیه را به‌عنوان رکن مهم موازنه‌گرایی بنا بر متغیرهای موقعیتی (قدرت بزرگ راهبردی) و سیاستی (تقابل‌گرایی ضدهژمونیک) برگزیده است (سلیمانی پورلک، ۱٤۰٤: ۲۰۸). همچنین روسیه نیز تهران را به‌عنوان یکی از شریک‌های حیاتی خود می‌داند که می‌تواند به ایجاد نظمی چندقطبی، دست‌کم در مقیاس منطقه‌ای، کمک کند (Güneylioğlu, 2023: 52). در این میان فرهنگ راهبردی به‌عنوان عاملی مؤثر در مبانی هویتی دولت‌ها در ترسیم مرزهای خود و دیگری، تصمیم‌های کلان و اجرای آن‌ها در حوزه‌های دفاعی و نظامی و سیاست خارجی کشورها نقش مهمی دارد. ژئوپلیتیک، عمل‌گرایی و بازدارندگی در مقابل تهدید غرب مبنای روابط ایران و روسیه هستند (ولی‌زاده و کاظمی، ۱٤۰۱: ٤۰۱). همگرایی امنیتی مرحله و سطح بالاتر و عمیق‌تری از همگرایی سیاسی منطقه‌ای است که ناظر به فرایند یا وضعیت همکاری، هماهنگی و تصمیم‌گیری جمعی امنیتی و دفاعی کشورهای یک منطقه است که می‌تواند به تغییر نظم امنیتی موجود در منطقه در جهت تشکیل جامعهٔ امنیتی تکثرگرا یا وحدت دفاعی امنیتی کامل کشورها منجر شود (دهقانی فیروزآبادی، ۱٤۰۳: ۱۱۱). حوزه‌های تعامل میان ایران و روسیه را می‌توان به دو جهت تقسیم کرد: اولی مربوط به تعامل تاکتیکی است و به معنای همکاری میان دو کشور در پاسخ به چالش‌ها و تهدیدهای کنونی است. حالت دوم مربوط به گسترش روابط، به‌ویژه طرح‌های بلندمدت در زمینه‌های اقتصادی، انرژی و نظامی است (Koolae and Zanganeh, 2023: 89). چنانچه کاظم جلالی سفیر ایران در روسیه با اشاره به سیر روابط تهران و مسکو گفت: روابط ایران و روسیه در سال‌های اخیر وارد مرحلهٔ جدیدی شده است و شاهد پیشرفت خوبی در روند همکاری‌های دوجانبه هستیم (جلالی: حضور نیروهای...، ۱٤۰٤). پیوندهای ایران و روسیه در راهبرد دیگری‌سازی در سیاست «نگاه به شرق» با محوریت همپوشانی جغرافیایی، تأکید بر ارزش‌های سنتی و نقد ارزش‌های لیبرالی غربی و

مخالفت با نظم تک‌قطبی و جایگزینی آن با نظم چندقطبی پادهژمونیک است (صفری، ۱٤۰۳: ۲۷۲-۲٦۹). ازاین‌رو توافق راهبردی ایران و روسیه یک دیدگاه دفاعی مشترک از دیدگاه سیاست خارجی و منافع ملی آن‌ها است که بر لزوم مبارزه با آنچه آن‌ها تحمیل‌های غربی می‌دانند، چه در صحنه‌های بین‌المللی، سیاسی و اقتصادی و چه در زندگی اجتماعی، تأکید می‌کند (Rodríguez and Others, 2023: 125).

همچنین این دو همسایه با توجه به قرارگرفتن در موقعیت ویژهٔ ژئوپلیتیکی منطقه می‌توانند به‌صورتی واقع‌بینانه به تعیین مصالح، هدف‌ها، منافع، سمت‌گیری‌ها و راهبردهای کلی و متوازن اقدام کنند. ازاین‌رو متغیرهای سه‌گانهٔ توازن[1] دفاع[2] و تهاجم[3] نقش مؤثری در «آینده‌نگری راهبردی»[4] این دو کشور با درنظرگرفتن اولویت‌های امنیتی و ژئوپلیتیکی خواهد داشت. با تحولات فناوری، توجه به «ارتباطات راهبردی»[5] و «عملیات اطلاعاتی»[6] برای پیشبرد منافع امنیت ملی اهمیت یافته‌اند. این تلاش‌ها به‌طور معمول به جنبه‌های شناختی[7] و فنی[8] تقسیم می‌شوند (Brooks, 2012: 2). هوش مصنوعی از مهم‌ترین پیشرفت‌های راهبردی در فناوری‌های نوپدید محسوب می‌شود که با مدیریت حجم کلان داده‌ها و به‌وسیلهٔ الگوریتم‌های یادگیری ماشین برای تصمیم‌گیری در زمان واقعی و پیش‌بینی ترجیح‌ها و رفتارهای مخاطبان در تولید ادراک‌های امنیتی و تصویرسازی راهبردی دفاعی در درگیری امنیتی، تولید انگاره‌های ذهنی‌عینی و هویتی‌هنجاری مؤثر بوده است. تصمیم‌گیری در حوزه‌های قدرت منطقه‌ای و بین‌المللی با هوش مصنوعی و داده‌های کلان در دو جنبه پدیدار می‌شود: منابع به‌دست‌آمده و منابع موجود که به مرور زمان ساخته و حفظ می‌شوند (Di Vaio and Others, 2022: 3) حوزه‌های اصلی کاربرد هوش مصنوعی در بهبود امنیت منطقه‌ای که ایران و روسیه می‌توانند از آن بهره‌مند شوند این‌ها هستند: ۱. پایش مرزها و پایش محیطی؛ ۲. شناسایی الگوهای تهدید و تحرک‌های نظامی مشکوک؛ ۳. شبیه‌سازی سناریوی جنگ در میدان نبرد مشترک؛ ٤. ارتقای توان دفاعی، اطلاعاتی و عملیاتی. در همین زمینه می‌توان به انجام رزمایش مشترک نیروهای

1- Balance
2- Defense
3- Offense
4- Strategic Foresight
5- Strategic Communication
6- Information Operations
7- Cognitive
8- Technical

دریایی ایران و روسیه در دریای عمان و منطقهٔ شمال اقیانوس هند اشاره کرد که در آن از قابلیت‌های هوش مصنوعی در سیستم‌های فرماندهی و کنترل، تسلیحات پدافندی و آفندی، بررسی آمادگی یگان‌های عملیاتی، مرور برنامه‌های تأمینی و سناریوهای اقدام نظامی متقابل سپاه پاسداران در رویارویی با تهدیدهای امنیتی و نظامی احتمالی در منطقهٔ تنگه هرمز و بهره‌گیری هوشمند از برتری‌های ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی در خلیج فارس و دریای عمان استفاده شده است (به‌کارگیری انواع سامانه... ، ۱٤۰٤). بدین ترتیب، واقعیت‌های نوپدید ژئوپلیتیکی در منطقهٔ غرب آسیا، می‌تواند بر تقویت، تعمیق و تداوم همکاری‌های ایران و روسیه به‌عنوان دو بازیگر فعال و قدرتمند منطقه مؤثر باشد و استفاده از هوش مصنوعی در این عرصه، بازی با حاصل‌جمع دوچندان را برای دو کشور به همراه خواهد داشت.

رویکرد مشترک در تعامل‌های منطقه‌ای و بین‌المللی

براساس نظریهٔ نوکارکردگرایی[1] فرایند هم‌گرایی بر منطق تسری[2]قرار دارد. این اندیشه حاکی از این ایده و باور است که هم‌گرایی در یک بخش و حوزه سرشت توسعه‌طلبی دارد که در آن بر ارتقای منافع مشترک و مبادلهٔ امتیازها در بخش‌های مربوط تأکید می‌شود (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۱٤٤). به‌طور معمول اتحادها و ائتلاف‌ها دو کارویژهٔ ابزاری (انباشت قدرت) و حقانیت‌بخش (جایگاه و به دست‌آوردن مشروعیت) را برای کشورها تحقق می‌بخشند. کشورها در رویکرد اتحاد به‌دنبال آن هستند که «همکاری با یکدیگر و غلبه بر مشکلات و دیگران» را جایگزین «تعارض با یکدیگر و تسلیم مشکلات و دیگران شدن» کنند (نوری، ۱۳۸۹: ۱۵۹). رابطهٔ سیاسی میان ایران و روسیه مجموعه‌ای از تعامل‌ها، مواضع، نقاط تماس و چشم‌اندازهای راهبردی است که تصمیم‌های مشخص در حوزه‌های سیاسی، نظامی، امنیتی و اقتصادی را زیر تأثیر قرار می‌دهد. از این‌رو، سیاست‌گذاری و پیگیری هدف‌های مشترک از سوی دو کشور به‌عنوان نهاده می‌تواند بر پویایی روابط آنان در روندهای دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی با هدف به‌دست آوردن، حفظ و افزایش منافع ملی تأثیرگذار باشد. سازوکارهای همکاری بررسی می‌کند که تا چه حد رویه‌ها، فرایندها، اسناد مکتوب و توافق‌های آشکار یا غیرآشکار، روابط دوجانبه را نهادینه و تقویت کرده‌اند. شاخص‌ها، شامل فراوانی و نوع نشست‌ها و سفرهای سطح بالا و

1- neofunctionalism
2- spilover

همچنین شخصیت‌های درگیر در این تعامل‌ها و ارادهٔ سیاسی میان رهبران دو کشور هستند. چنانچه در دیدار رئیس‌جمهور روسیه ولادیمیر پوتین با رهبر انقلاب اسلامی آیت‌الله سید علی خامنه‌ای بر گسترش بیشتر همکاری‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی، ضرورت عملیاتی‌شدن تفاهم‌ها و قراردادهای میان دو کشور، هوشیاری در مقابل سیاست‌های فریبکارانهٔ غرب و مبارزه مشترک با تروریسم گفت‌وگو شده است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱).

پویایی‌های منطقه‌ای و جهانی، نوعی منطق سایبرنتیک[1]در روابط ایران و روسیه ایجاد کرده است که می‌تواند از شدت نوسان‌های بکاهد و زمینه‌ساز تفاهمی پایدار در تهران و مسکو برای توسعهٔ روابط و مهار تهدیدهای ناشی از سیاست‌های ایالات متحد آمریکا شود. از این‌رو، رشد روابط ایران و روسیه در دستورکار سیاست خارجی هر دو کشور به دو دلیل اصلی قرار دارد: نخست، ملاحظه‌های ژئوپلیتیکی در مقابله با آمریکا و دوم، انگیزه‌های اقتصادی در پرتو تحریم‌های آمریکا و غرب (Abedi and Others, 2024: 46). در این میان هوش مصنوعی با تحلیل و آینده‌نگاری از روند همکاری ایران و روسیه در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، مانند سازمان همکاری شانگهای، اتحادیهٔ اقتصادی اوراسیایی و گروه بریکس که نمایانگر قدرت‌های نوپدید و مخالفان نظم تک‌قطبی هستند، بستری مناسب برای هم‌افزایی و هماهنگی بیشتر میان دو کشور هم‌پیمان را ایجاد خواهد کرد و موجب تقویت روابط دیپلماتیک، نهادی و نخبگانی ایران با روسیه نیز می‌شود و به هدف‌های پیش‌بینی‌شده در توافق‌نامهٔ جامع همکاری راهبردی کمک خواهد کرد (کالجی، ۱۴۰۴: ۷۰۷). تحلیل سناریوهای دیپلماتیک، بهبود آگاهی موقعیتی، پیشنهاد راهبردهای چندکاناله، هدف‌گذاری مخاطبان و تحلیل تعامل‌ها و تصمیم‌گیری مبتنی بر داده از ظرفیت‌های هوش مصنوعی در این حوزه است. داده‌های کلان[2] نوعی «دانش برتر» به شمار می‌روند که می‌توانند بینش‌هایی از حقیقت، عینیت و دقت تولید کنند که پیش از آن امکان‌پذیر نبود (Starke and Luenich, 2020: 4).

بنا براین تفسیر صحیح داده‌های خارجی، انعطاف‌پذیری ساختاری و پردازش آن برای گسترش یک پایگاه داده واحد مورد استفاده در فرایند تصمیم‌گیری و تنظیم خط‌مشی را می‌توان فناوری انتقال قدرت تصمیم‌گیری به الگوریتم‌ها در فرایندهای دیپلماتیک مانند مذاکرات و شبکه‌سازی و مبادلهٔ اطلاعات در پرتو استفاده از هوش مصنوعی دانست. به‌گونه‌ای که

1- cybernetic logic
2- Big data

پیچیدگی‌ها و سرعت دیپلماسی نوین به‌وسیلهٔ بهبود تصمیم‌گیری، کارآمدی و اقدام‌های امنیتی مدیریت می‌شوند (Stoltz , 2024: 3). براین‌اساس همگرایی سیاسی، اجتماع سیاسی و یا اتحاد سیاسی بر پایهٔ اطلاعات دریافتی از محاسبه‌های الگوریتمی هوش مصنوعی می‌تواند حتی بر ترتیب الگوهای رفتاری، اقدام‌های عملی دیپلمات‌های سیاسی، مقام‌های نظامی و امنیتی و «مشارکت در مجموعهٔ امنیتی‌بین‌المللی»[1]تأثیر بگذارد. در همین زمینه، کاظم جلالی و عبدالرضا رحمانی فضلی، سفیران جمهوری اسلامی ایران در مسکو و پکن با انتشار متن مشترک گفتند: اقدام روسیه و چین در وتوی قطعنامهٔ ضد ایرانی در شورای امنیت، نشانهٔ درایت این کشورها در صحنهٔ بین‌المللی در مخالفت با رویه‌های غیرقانونی و یک‌جانبه‌گرایانهٔ ترامپ در بی‌ثبات‌سازی جهانی در راستای منافع محض رژیم صهیونی است (سفیران ایران در...، ۱٤۰۵).

با توجه به شرایطی که به‌سرعت درحال تحول است، روسیه علاقه‌مند به ارتقای نقش ایران به‌عنوان قدرتی منطقه‌ای در غرب آسیا است تا بتواند در برابر هدف‌ها و سیاست‌های آمریکا و اروپا و متحدان آن‌ها ایستادگی کند. اگرچه منافع ایران و روسیه در سطح‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی شامل نمونه‌هایی از اشتراک و افتراق است، روابط ایران با روسیه یکی از مهم‌ترین منابع سیاست خارجی ایران در هر سه سطح به شمار می‌رود (Koolaee and Others, 2020: 227). چنانچه در دیدار رؤسای جمهور ایران و روسیه در حاشیهٔ نشست سران سازمان همکاری شانگهای، مسعود پزشکیان ارتباط میان دو کشور را روابطی راهبردی و مبتنی بر منافع و مصالح مشترک دانست که در آینده نیز بیش از پیش گسترش خواهد یافت. ولادیمیر پوتین نیز در این دیدار بر ارادهٔ مسکو برای استمرار و تعمیق همکاری‌های دوجانبه با تهران در همهٔ حوزه‌ها تأکید کرد (پزشکیان: اگر آمریکا...، ۱٤۰۵). براین‌اساس مواضع مشترک ایران و روسیه در برابر نظم لیبرال غربی و درک مشترک از تهدید موجب گسترش دیپلماسی مشارکت راهبردی و ارتقای روابط دوستانه میان دولتی به سطحی جدید خواهد شد.

بهبود قابلیت‌های دفاعی

گسترش فناوری هوش مصنوعی می‌تواند رویکردی نوین در بهبود قابلیت‌های دفاعی ایران و روسیه در عرصهٔ دیپلماسی دفاعی و زمینه‌ساز ارتقای سطح تعامل‌های همکاری‌جویانه برای

1- Participation in International Security Collection

ائتلاف در ایجاد ثبات، مدیریت بحران و هنجارسازی در حوزهٔ نهادی و کارکردی باشد. بی‌تردید توانایی هوش مصنوعی در تحلیل داده‌های حجیم و سرعت در تصمیم‌گیری و شبیه‌سازی سناریوها موجب شده است، زیرساخت قدرت هوشمند در این بستر فراهم شود. قدرت هوشمند می‌تواند با محاسبات دقیق، حوزهٔ عمل خود را اعم از برداشت عینی از منابع، توان اقتصادی و ظرفیت اجتماعی و ثبات امنیتی به حیات خود و منافعی که برای آن تلاش می‌کند، اعتبار و ثبات بخشد. تأثیر و موفقیت قدرت هوشمند در فرایند یک سلسله عملیات‌های وابسته به آگاهی و دانایی محیط پیرامونی آن معنی پیدا می‌کند. شناسایی و به‌کارگیری توان مرکب ایران و روسیه در ارتقای توان ترکیبی به‌وسیلهٔ هوش مصنوعی این موارد هستند: ۱. گسترش و نوسازش نیروهای مسلح؛ ۲. تبادل چندجانبه، راهبرد متوازن و تعامل سازنده در دیپلماسی دفاعی؛ ۳. امنیت سایبری و جنگ الکترونیک؛ ٤. ادراک مشترک برای افزایش قدرت چانه‌زنی؛ ۵. تقویت اقتصاد دفاعی؛ ٦. گسترش سیستم‌های پدافند غیرعامل؛ ۷. مدیریت منابع دفاعی و لجستیک؛ ۸. گسترش توانایی اقدام متقابل در سطوح دفاعی؛ اطلاعاتی و امنیتی؛ ۹. شناسایی ضرورت‌های گفتمانی، کارکردی و اجرایی دیپلماسی دفاعی؛ ۱۰. تهدیدزدایی راهبردی و متقاعدسازی بازدارنده.

شکل ۳. کاربردهای هوش مصنوعی در بهبود قابلیت‌های دفاعی

Source: Bin Rashid and Others,2023: 12

چنانچه در ۲٤ آوریل ۲۰۲٤، شوراهای عالی امنیت ملی ایران و روسیه تفاهم‌نامه‌ای برای افزایش همکاری‌ها و روابط میان این دو نهاد در موضوع‌های امنیتی امضا کردند. این توافق در پی نشست‌های متعددی میان دو کشور در حوزه‌هایی مانند امنیت سایبری، همکاری پلیسی، اخلاق در هوش مصنوعی و دیگر حوزه‌های امنیتی به‌دست آمد. این نشست‌ها نه‌تنها در مورد امنیت داخلی، بلکه در مورد سیاست منطقه‌ای نیز بوده است (Waller and Others, 2025:18).

همان‌گونه که عباس عراقچی، وزیر امور خارجهٔ جمهوری اسلامی ایران پس از سفر به روسیه گفت: در شرایطی که منطقه درحال گذار از تحولات مهم و تعیین‌کننده‌ای است، تعامل ما با روسیه در عالی‌ترین سطح ادامه دارد. تحولات اخیر عمق و استحکام مشارکت راهبردی ما را به‌خوبی نشان داده است (پیام عراقچی پس از...، ۱٤۰۵).

همکاری نظامی معاصر روسیه و ایران ریشه در سیاست «چرخش به شرق»[1] ایران و «آیین پریماکف»[2] روسیه دارد که در آن بر تسهیل تغییر نظام بین‌المللی از هژمونی تک‌قطبی به نظم چندقطبی، جلوگیری از گسترش ناتو و ایجاد ائتلاف‌های راهبردی با قدرت‌های جهانی غیرغربی، به‌ویژه چین و تقویت روابط با کشورهای درحال گسترش تأکید شده است. این سیاست‌گذاری می‌تواند بر پویایی روابط ایران و روسیه از «مشارکت نامتقارن» به «همکاری متقابل» مؤثر باشد. این رابطه درحال تکامل، نوعی اتحاد «چندمنظوره» را منعکس می‌کند که در

1 Pivot to East
2 Primakov Doctrine

آن هر کشور از قوت‌های خود برای جبران کاستی‌های طرف مقابل استفاده می‌کند (Mahmoudian, 2023: 7). این اتحاد راهبردی در سپهر کنونی تحولات فناورانه، پیدایش و گسترش شتابان هوش مصنوعی مولد، می‌تواند بر شکل‌گیری و اجرای سیاست‌های امنیتی و بهبود قابلیت‌های دفاعی دو کشور با سازوکار همکاری در چارچوب توافق‌نامهٔ جامع راهبردی سال ۲۰۲۵، مؤثر باشد و جهت‌گیری سیاست‌های طرف‌های هم‌پیمان را به سمت فراگیری و نفوذ منطقه‌ای، توسعهٔ تسلیحات و آموزش نظامی و اتحاد دفاعی جامع تبدیل کند.

مبارزه با تروریسم و رزمایش‌های ضدتروریستی

فناوری هوش مصنوعی دامنهٔ گسترده‌ای از کاربردها در بخش نظامی را به خود اختصاص داده است. مبارزه با تروریسم و انجام رزمایش‌های ضدتروریستی با استفاده از هوش مصنوعی یکی از حوزه‌های نوین و پیشرفته در امنیت ملی و بین‌المللی است. سطح کنونی همکاری امنیتی میان ایران و روسیه، نقطهٔ عطفی تاریخی در روابط دوجانبهٔ آن‌ها به‌شمار می‌رود. روابط روسیه با ایران تقریباً به‌طور کامل در مفروض‌های ژئوپلیتیکی استوار است. هر دو کشور علاقه‌مند به تضعیف موقعیت ایالات متحد در منطقه هستند و هر دو دشمن مشترکی در قالب افراط‌گرایی سنی، تحریم‌های یک‌جانبه، فشارهای اقتصادی، محاصرهٔ دیپلماتیک، جنگ روانی و محدودسازی فعالیت‌های منطقه‌ای دارند (Amiri, 2023: 35). تغییر رژیم از خارج، تحریم‌ها و گروه‌های جهادی رادیکال، سه تهدید مشترک در این دسته به‌شمار می‌روند. ازاین‌رو، ایران و روسیه همگرایی امنیتی را به‌عنوان سیاستی مشترک برای بیشینه‌سازی قدرت دنبال کرده‌اند (Divsallar, 2019: 8). براساس نظریهٔ توازن قوا روسیه با داشتن منافع ملی متعدد در منطقهٔ جنوب غرب آسیا و آسیای مرکزی و قفقاز برای حفظ و گسترش این منافع با حمایت‌های ایران تلاش می‌کنند. از سوی دیگر ایران هم به علت ایجاد نقطهٔ مشترک با روسیه در رسیدن به راهبردهای ایدئولوژیک و امنیت ملی خود بیش از گذشته بر تقویت همکاری با روس‌ها تمایل دارد (علمدار و کولایی، ۱۴۰۱: ۱۱۳). ائتلاف نظامی[1] در حمایت از دولت سوریه و مقابله با تروریسم داعش نمونهٔ موفق از ادراک امنیتی و اقدام عملیاتی مشترک میان ایران و روسیه بود که بر پایهٔ مشارکت عمل‌گرایانه در بازه‌ای مشخص از زمان و در محدوده‌ای معین شکل گرفت (Karami, 2022: 1261). فناوری هوش مصنوعی

1 Military Coalition

می‌تواند با بررسی مجموعهٔ داده‌های گسترده‌ای از ترافیک ارتباطات جهانی، تصاویر ماهواره‌ای و تحرک‌های میدانی و تحولات ژئوپلیتیکی، فعالیت‌های تروریستی را رصد کند و الگوهای رفتاری را تشخیص دهد تا سیگنال‌های احتمالی تهدید را که نشان‌دهندهٔ حملهٔ بالقوه هستند شناسایی کند (Chakraborty and Others, 2023: 16). هوش مصنوعی با طراحی «نظام مدیریت یکپارچهٔ تهدیدها»[1] به‌عنوان راهکاری جامع و چندمنظوره با ترکیب چندین قابلیت امنیتی و ارزیابی تأثیر و احتمال در دستگاه یا پلتفرمی واحد، به سازمان‌های اطلاعاتی و پدافند غیرعامل امکان می‌دهد از شبکه‌ها و داده‌های خود در برابر طیف گسترده‌ای از تهدیدهای ترکیبی و نامتقارن محافظت کنند. این سیستم به‌عنوان یک «جعبهٔ ابزار امنیتی»[2] عمل می‌کند که ابزارهای مختلفی را برای مقابله با حمله‌های احتمالی در اختیار مدیران شبکه قرار می‌دهد (لی، ۱۴۰۲: ۷۹). کنترل محیط ژئوپلیتیکی[3] نقطهٔ مشترک همکاری و همگرایی میان ایران و روسیه در شرایط بحران و تهدید است. هر دو کشور نسبت به این وضعیت آگاه هستند که پیدایش و آموزش گروه‌های تروریستی در منطقهٔ خاورمیانه پس از جنگ سرد، مرتبط با منافع ژئوپلیتیکی رقیبان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آن‌ها است. چنانچه در دیدار سردار احمدرضا رادان، فرماندهٔ کل نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران با ژنرال الکساندر گورووی، معاون اول وزیر امور داخلی روسیه بر گسترش همکاری‌های امنیتی و انتظامی دوجانبه، تبادل تجربه در زمینهٔ کشف، پیشگیری و مقابله با تروریسم، جرائم سازمان‌یافته، جرائم در حوزه‌های فناوری‌های اطلاعاتی و مخابراتی بحث و تبادل نظر شد (تأکید بر مبارزه...، ۱۴۰۲). اتحادها ابزاری برای مدیریت مشکل امنیت هستند که در آن بر ترکیب توانایی‌ها و افزایش ظرفیت‌ها میان طرف‌های هم‌پیمان برای به‌دست‌آوردن منافع بیشتر تأکید می‌شود. بدین ترتیب، تلاش‌های مشترک دو کشور در جهت هوشمندسازی مدیریت امنیت منطقه‌ای و همکاری در زمینهٔ اطلاعات، امنیت و دفاع به‌منظور رویارویی با تهدیدهای مشترک می‌تواند نمونه‌ای از ظرفیت‌های هوش مصنوعی در این عرصه باشد.

1 Unified Threat Management
2 Security Tools Suite
3 Geopolitical environment control

گسترش فناوری و امنیت سایبری

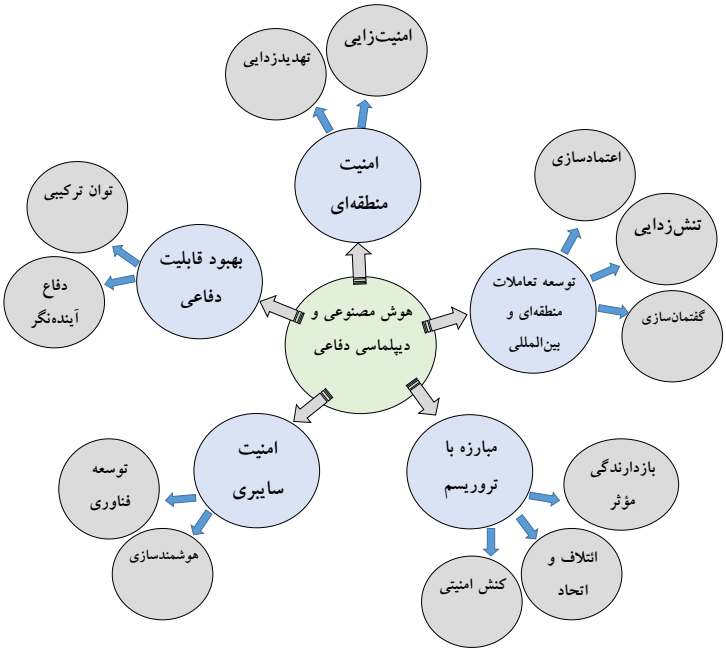
ظرفیت‌سازی در امنیت سایبری راهی برای توانمندسازی مردم و افزایش توانایی دولت‌ها در دستیابی به هدف‌های توسعه‌ای است. دونالد اسنو[1]معتقد است که امنیت می‌تواند دو عنصر داشته باشد: امنیت فیزیکی و احساس امنیت. از دیدگاه عینی، امنیت، نبود تهدیدها علیه ارزش‌های به‌دست‌آمده را اندازه‌گیری می‌کند و از دیدگاه ذهنی، نمایانگر نبود ترس از حمله به این ارزش‌ها است. بنابراین امنیت چیزی بیشتر از حفاظت از مرزها است (Lakušić and Baltezarević , 2022: 147). جنگ‌های نوین براساس پیوند میان سه میدان هستند که در کنار هم فضاهای نبردهای پیچیده را ایجاد می‌کنند. دستهٔ نخست حوزهٔ فیزیکی است. دومین میدان نبرد، فضای فناوری اطلاعات است. سومین میدان نبرد، فضای شناختی است که در آن عملیات‌های اطلاعاتی و جنگ سیاسی رخ می‌دهند. فضای سایبر در میدان‌های اطلاعاتی و شناختی قرار می‌گیرد (دهقانی فیروزآبادی و چهرآزاد، ۱۴۰۲: ۳٦٤). در این میان، فناوری هوش مصنوعی می‌تواند الگوهای رفتاری را تشخیص دهد تا سیگنال‌های احتمالی تهدید را که نشان‌دهندهٔ حملهٔ بالقوه هستند شناسایی کند. هوش مصنوعی می‌تواند برای استخراج داده‌ها، شناسایی الگوها و پیش‌بینی رویدادهای آینده استفاده شود. بنابراین اقدام‌های مؤثر امنیت سایبری در پرتو هوش مصنوعی، راهبردهای پیشگیرانه، راهبردهای پیشدستانه، شناسایی‌کننده و تقویت سیستم احراز هویت است تا خظرپذیری رویدادهای سایبری کاهش یابد و زیرساخت‌های حیاتی محافظت شوند (Chakraborty and Others, 2023: 13). بدین ترتیب، با توجه به تأثیر فناوری هوش مصنوعی بر قابلیت‌های گردآوری اطلاعات و تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و ساخت سناریوها، برتری اطلاعاتی می‌تواند در محیط اطلاعاتی و جنگ اطلاعاتی دست برتر باشد. براین‌اساس ارتباط قابل توجهی میان سطح اقدام‌های امنیت سایبری و سطح تهدیدهای امنیت ملی وجود دارد. چنانچه یکی از موارد همکاری میان ایران و روسیه براساس مادهٔ ۱۱ و ۳۳ پیمان مشارکت جامع راهبردی ۲۰۲۵، همکاری در حوزهٔ فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، توسعهٔ دیجیتال، رویاوریی مشترک با اخبار نادرست و تبلیغات منفی علیه دو کشور و رویارویی با پخش اطلاعات ساختگی است. همچنین روسیه و ایران در سال ۲۰۲۱ توافق‌نامهٔ امنیت سایبری امضا کردند که همکاری آن‌ها در دفاع سایبری را عمیق‌تر کرد و در

1- Donald Snow

آن ایده‌هایی برای همکاری مشترک با تمرکز بر تبادل اطلاعات، رویاوریی با تهدیدها و دفاع مشترک مطرح شد (Waller and Others, 2025: 45). در همین زمینه، میثم عابدی، معاون وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات ایران در امور فناوری و نوآوری و الکساندر شویتسوف[1] معاون وزیر توسعهٔ دیجیتال، ارتباطات و رسانه‌های جمعی روسیه در پایان پنجمین نشست کارگروه مشترک در حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات، در حوزهٔ هوش مصنوعی و امنیت سایبری سند همکاری امضا کردند (ایران و روسیه...، ۱٤۰٤). در ادامهٔ این همکاری‌ها می‌توان به پرتاب سه ماهوارهٔ ایرانی «ظفر ۲»، «پایا» و «کوثر ۱,۵» پیش‌تر با موشک سایوز-۲,۱بی، از پایگاه فضایی وستوچنی[2]روسیه به فضا اشاره کرد که نشان می‌دهد روابط راهبردی ایران و روسیه در حوزه‌های پیشرفتهٔ علمی و فناورانه و در عرصهٔ فضایی درحال گسترش و تعمیق است (پرتاب ماهواره‌های ایرانی...، ۱٤۰٤). ایران و روسیه برای همکاری سودمند در حوزهٔ هوش مصنوعی چشم‌انداز خوبی دارند. بنابراین گسترش فناوری ارتباطات و اطلاعات و اجرای راهبردهای هوشمندسازی، آثار مثبت این فناوری در پهنه‌های گوناگون است که بر«تعامل پویا در همکاری‌های دفاعی»[3]دو کشور تأثیر خواهد گذاشت.

1- Alexander Shveitsov
2- Vostochny
3- Dynamic interaction in defense cooperation

شکل ٤. شبکهٔ مضامین دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه در پرتو هوش مصنوعی

منبع: نویسندگان

نتیجه و پیشنهادها

نتیجه

توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ۲۰۲۵، برای روابط دوجانبهٔ ایران و روسیه شالودهٔ حقوقی مستحکمی ایجاد کرده است. افراط‌گرایی و تروریسم (تهدیدهای منطقه‌ای)، گسترش حوزهٔ نفوذ غرب (تهدیدهای بیرونی) سبب شده است تا دو کشور در راستای اشتراک منافع در حوزهٔ سیاست‌های دفاعی و امنیتی و ارتقای سطح بازدارندگی به تقویت بیشتر همکاری‌ها در چارچوب دیپلماسی دفاعی اقدام کند. براساس این توافق‌نامه، روابط متقابل و اصول همکاری طرف‌های هم‌پیمان در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، بشردوستانه، علمی و فنی، تثبیت و بر تقویت و تعمیق آن در آینده تأکید شده است. در این میان هوش مصنوعی به‌عنوان ابزار فنی و دستیار راهبردی با تحلیل داده‌ها و مستندات، پیش‌بینی و تصمیم‌گیری هوشمند، شبیه‌سازی سناریوها، ایمن‌سازی ارتباطات و کدگذاری امن، بهینه‌سازی تخصیص منابع در بخش‌های مهم دفاعی و نظامی و امنیتی، مدل‌سازی معادلات ساختاری، شناسایی تهدیدها،

تولید پیشنهادهای سیاستی و کشف نوآوری، ارزیابی نتایج تصمیم‌گیری‌ها و عملکردها و افزایش کارآیی عملیاتی در روند ارتقای دیپلماسی دفاعی و تأمین منافع اساسی دو کشور در عرصه‌های سیاسی و دیپلماتیک، امنیتی و دفاعی و علمی و فناورانه بر پایهٔ قدرت هوشمند ظرفیت بالایی دارد. دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه در پرتو هوش مصنوعی با استناد به پیمان مشارکت جامع راهبردی می‌تواند چارچوب روشنی برای گسترش و تعمیق روابط و تقویت روابط دوجانبهٔ طرف‌های هم‌پیمان در راستای سیاست‌گذاری دفاعی و توسعهٔ فناوری نظامی و دفاعی آینده و منافع مشترک دو ملت ترسیم کند و همچنین بستر لازم برای همکاری و هم‌افزایی در جهت تأمین منافع متقابل و اشتراک مساعی برای صیانت از صلح و ثبات منطقه‌ای، حاکمیت ملی، امنیت ملی و یکپارچگی سرزمینی خود در رویارویی با تهدیدهای پیشاروی را فراهم کند. این موضوع نیازمند کاربست رویکردی نوین و متناسب با مؤلفه‌های قدرت هوشمند در لایه‌های رویکردی و تنظیمگری و زیرساختی با تقویت جریان داده، برنامه‌ریزی دقیق و ساماندهی و یکپارچه‌سازی آن در جهت هم‌سویی و توسعهٔ همکاری‌های دوجانبه، آیندهٔ مشترک، بازی‌های دو سطحی[1] و قدرت برای مهار قدرت است.

پیشنهادها

راهکارهای ارتقای دیپلماسی دفاعی ایران و روسیه به‌وسیلهٔ هوش مصنوعی با تأکید توافق‌نامهٔ جامع راهبردی سال ۲۰۲۵:

در سطح سیاسی و دیپلماتیک

- عاملیت فعال و پیش‌بینانهٔ هوش مصنوعی در هم‌سان‌سازی هدف‌های دفاعی و امنیتی دو کشور در سطح دو جانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- بهره‌گیری از هوش مصنوعی به‌عنوان فاعل شناسا در تدوین دستورعمل‌ها و پروتکل‌های لایهٔ ساختاری دیپلماسی دفاعی؛
- بهینه‌سازی ادراک نظام شناختی مسئولان و نخبگان سیاسی و نظامی دو کشور در حوزهٔ ژئوپلیتیک هوش مصنوعی و رقابت‌های الگوریتمی بازیگران نظام جهانی؛

1- Two-level-games

ـ آینده‌نگاری راهبردی، تسهیل‌گری در تنظیم دیپلماسی فراگیر و متوازن و تقویت همکاری مؤثر میان دیپلمات‌ها و کارشناسان فنی در حوزهٔ هوش مصنوعی.

در سطح امنیتی و دفاعی

ـ راه‌اندازی مرکز مشترک ایران و روسیه برای شبیه‌سازی رزمی و سیاست‌های دفاعی با بهره‌گیری از هوش مصنوعی؛

ـ طراحی رزمایش‌های مشترک در محیط واقعیت مجازی برای نیروهای نظامی دو کشور به‌منظور آزمودن الگوهای ترکیبی آفندی و پدافندی؛

ـ پدیدآوری سامانه‌های هشدار سریع سایبری بر پایهٔ فناوری یادگیری ماشین؛

ـ ارتقای قابلیت‌های رزمی با طراحی و تولید سلاح‌های پیشرفته، سامانه‌های دفاع موشکی، ربات‌های شناسایی و سیستم‌های فرماندهی و کنترل پیشرفته؛

ـ بهینه‌سازی آماد و پشتیبانی (لجستیک).

در سطح علمی و فناورانه

ـ همکاری‌های علمی و پژوهشی در حوزهٔ دفاعی و امنیت شامل حفاظت از زیرساخت‌ها و نیروگاه‌ها و بخش‌های اقتصادی، نانوفناوری و فناوری‌های زیست محیطی؛

ـ همکاری‌های علمی و آموزشی در حوزهٔ فناوری به‌ویژه فناوری‌های نوین، امنیت اطلاعات و جنگ سایبری و فناوری صلح‌آمیز هسته‌ای و حوزهٔ فضا فناوری، نسل جدید تسلیحات هوشمند و جنگ‌افزار سایبری؛

ـ تأسیس آزمایشگاه‌های مشترک، سکوهای فضای مجازی و مراکز تخصصی هوش مصنوعی و کلان داده و انتقال فناوری؛

ـ سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های الکترونیک و ایجاد زیرساخت‌های پردازشی مشترک و ذخیره‌سازی برای بخش‌های پژوهشی و استارتاپ‌ها.

قدردانی

این اثر با حمایت مادی بنیاد ملی علم ایران برگرفته‌شده از طرح شمارهٔ ٤٠٣٦١٠٦ انجام شده است (تفاهم‌نامه همکاری و حمایت از طرح پسادکترا بنیاد ملی علم ایران و دانشگاه علامهٔ طباطبائی).

This work is based upon research funded by the Iran National Science Foundation (INSF) under project No.4036106

منابع

فارسی

آیت‌الله خامنه‌ای، سیدعلی (۱٤۰۱/۰٤/۲۸)، **دیدار رئیس‌جمهوری روسیه با رهبر انقلاب**، قابل دسترسی در: https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=50657، (تاریخ دسترسی : ۱٤۰٤/۱۱/۲٤).

اسعدی، بهروز و سید علی منوری (۱٤۰۰)، «بررسی روابط ایران و روسیه در قرن جدید: اتحاد استراتژیک یا همگرایی منافع»، **رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، دوره ۱۲، شماره ٤، صص. ۲۱۰-۱۸۱، (doi: 10.29252/piaj.2021.101504)

ایران و روسیه تفاهم‌نامه همکاری در حوزهٔ هوش مصنوعی و امنیت سایبری امضا کردند (۱٤۰٤)، **خبرگزاری ایرنا**، ۱٤ آذر، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/86016084، (تاریخ دسترسی : ۱٤۰٤/۱۰/۲۲).

به‌کارگیری انواع سامانه و تسلیحات پدافندی و آفندی در رزمایش کنترل هوشمند تنگهٔ هرمز (۱٤۰٤)، **خبرگزاری ایرنا**، ۲۸ بهمن، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/86080656، (تاریخ دسترسی : ۱٤۰٤/۱۱/۳۰).

پزشکیان: اگر آمریکا به تعهدات خود بازگردد، ما هم به آن عمل خواهیم کرد (۱٤۰۵)، **خبرگزاری ایرنا**، ۱۰ شهریور، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/86252231، (تاریخ دسترسی : ۱٤۰۵/۰٦/۱۵).

پیام عراقچی پس از سفر به روسیه؛ تعامل ما با مسکو در عالی‌ترین سطح ادامه دارد (۱٤۰۵)، **خبرگزاری ایرنا**، ۸ اردیبهشت، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/86139296، (تاریخ دسترسی : ۱٤۰۵/۰۲/۱۷).

پرتاب ماهواره‌های ایرانی گامی دیگر در تعمیق همکاری ایران و روسیه است (۱۴۰۴)، **خبرگزاری ایرنا**، ۸ دی، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/amp/86038677، (تاریخ دسترسی : ۱۴۰۴/۱۱/۲۷).

تأکید بر مبارزه مشترک با تروریسم در مذاکرات سردار رادان در روسیه (۱۴۰۲)، **خبرگزاری ایرنا**، ۸ تیر، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/85155383، (تاریخ دسترسی : ۱۴۰۲/۰۴/۱۵).

جلالی: حضور نیروهای فرامنطقه‌ای، عامل بی‌ثباتی است (۱۴۰۴)، **خبرگزاری ایرنا**، ۲۹ فروردین، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/85806671، (تاریخ دسترسی : ۱۴۰۴/۰۲/۱۰).

جعفری، سیداصغر (۱۴۰۲)، **دیپلماسی دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای مدظله**، تهران: انتشارات یاران شاهد.

حمیدی، سمیه و احسان مزدخواه (۱۴۰۳)، «ایران و روسیه: از امکان تا امتناع روابط راهبردی»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۷، شماره ۲، صص. ۱۵۶-۱۲۵، (doi: 10.22059/jcep.2025.379895.450243).

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و سعید چهرآزاد (۱۴۰۲)، **هوش مصنوعی و روابط بین‌الملل**، تهران: نشر میزان.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۴۰۳)، **اصول و مبانی روابط بین‌الملل (۲)**، تهران: انتشارات سمت.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۳)، نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی، تهران: نشر مخاطب.

سنایی، مهدی و جهانگیر کرمی (۱۳۸۷)، **روابط ایران و روسیه**، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعاتی روسیه، آسیای مرکزی و قفقاز (ایراس).

سلیمانی پورلک، فاطمه (۱۴۰۴)، «بنیادهای موازنه‌گرایی در سیاست نگاه به شرق ایران و جایگاه روسیه در آن»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۸، شماره ۲، صص. ۲۲۸-۱۹۹، (doi:10.22059/jcep.2026.395043.450324).

سفیران ایران در مسکو و پکن: وتوی قطعنامه ضدایرانی بیانگر درایت چین و روسیه بود (۱۴۰۵)، **خبرگزاری ایرنا**، ۱۸ فروردین، قابل دسترسی در: https://www.irna.ir/news/86121656، (تاریخ دسترسی : ۱۴۰۵/۰۱/۲۶).

شاد، محمد(۱۳۹۸)، **ایران در هندسه سیاست خارجی روسیه**، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.

شوقی، حسنعلی (۱۳۹۷)، **رابطه ایران و روسیه و تأثیر آن بر روی خاورمیانه**، تهران: آفتاب گیتی.

صفری، عسگر (۱٤۰۳)، «دیگری‌سازی در سیاست «نگاه به شرقِ» جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۷، شماره ۱، صص. ۲۸۱-۲۵۵، (doi: 10.22059/jcep.2024.371854.450196).

علمدار، اسماعیل و الهه کولایی (۱٤۰۱)، «تحلیل ژئوپلیتیکی روابط ایران و روسیه پس از انقلاب اسلامی با تأکید بر نظریه توازن قوا مورگنتا»، **پژوهش‌های جغرافیای سیاسی**، دوره ۷، شماره ۱، صص. ۱۱۹-۱۰۳، (doi: 10.22067/pg.2021.26929.0).

کالجی، ولی (۱٤۰٤)، «ملاحظات و نکات کلیدی در پیمان مشارکت جامع راهبردی ایران و روسیه»، **مطالعات کشورها**، دوره ۳، شماره ٤، صص ۷۱۱-۷۰۱، (doi: 10.22059/jcountst.2025.394130.1279).

کولایی، الهه و عفیفه عابدی (۱۳۹۷)، **جمهوری اسلامی ایران در ادراک‌ها و ایستارهای رهبران روسیه**، تهران: سازمان جهاد دانشگاهی تهران.

کیریلکینا، اینا و سرگئی کاروچکین (۱٤۰۳)، «تأثیر گسترش هوش مصنوعی بر دیپلماسی نوین کشورهای جهان»، **مطالعات کشورها**، دوره ۲، شماره ٤، صص. ۵۵۷-۵۳۵، (doi: 10.22059/jcountst.2024.377065.1130).

لی، روبن (۱٤۰۲)، **انقلاب هوش مصنوعی؛ هوش مصنوعی چگونه جامعه، اقتصاد و فرهنگ ما را دگرگون خواهد کرد**، ترجمه: مریم براتی، تهران: انتشارات سروش.

متن کامل توافق‌نامهٔ جامع راهبردی ایران و روسیه (۱٤۰۳)، **پایگاه اطلاع رسانی ریاست‌جمهوری**، ۲۸ دی، قابل دسترسی در:https://president.ir/fa/156872 ، (تاریخ دسترسی : ۱٤۰٤/۱۱/۲۵).

ملایی، اعظم و مجید کافی (۱٤۰۲)، **دیپلماسی هوش مصنوعی: چالش‌ها و راهبردهای جمهوری اسلامی ایران**، تهران: انتشارات مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

مزدخواه، احسان و سمیه حمیدی (۱٤۰۱)، «بزنگاه هوش مصنوعی و تغییر امرژئوپلیتیکال: آموزه‌ای برای ساخت فراژئوپلیتیک»، **پژوهش‌های جغرافیای سیاسی**، دوره ۷، شماره ٤، صص. ۲۰٤-۱۷۹، (doi: 10.22067/PG.2022.78769.1169)

نوری، علیرضا (۱۳۸۹)، **سیاست خارجی روسیه در دورهٔ پوتین: اصول و روندها**، تهران: انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع).

ولی‌زاده، اکبر و سمیه کاظمی (۱۴۰۱)، «تأثیر مؤلفه‌های فرهنگ راهبردی بر روابط دوجانبه و منطقه‌ای ایران و روسیه»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۵، شماره ۱، صص. ۴۱۰-۳۸۷، (doi: 10.22059/jcep.2022.337629.450051).

English

Attride-Stirling, Jennifer (2001), "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research", **Qualitative Research**, Vol. 1, No. 3, pp. 385-405, (doi: 10.1177/146879410100100307).

Amiri, Mehdi (2023), "Strategic Cooperation between Iran and Russia; Opportunities and Challenges", **Middle East Political Review**, Vol. 6, No. 1, pp. 23-52, (doi: 1001.1.23224525.2023.6.2.1.3).

Abedi, Afifeh, Mohammad Rahim Eyvazi and Jahangir Karami (2024), "The Role of the United States in the Future of Iran-Russia Relations", **Biannual of Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol. 14, No. 1, pp. 45–64, (doi:10.22034/irfa.2024.479998.1256).

Bin Rashid, Adib, Ashfakul Karim Kausik, Ahamed Al Hassan Sunny and Mehedy Hassan Bappy (2023), "Artificial Intelligence in the Military: An Overview of the Capabilities, Applications, and Challenges", **International Journal of Intelligent Systems**, Vol. 4, No. 1, pp. 1-31, (doi:10.1155/2023/8676366).

Brooks, Rosa (2012), **National Security in the Information Age**, Available at: https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/1103/, (Accessed on: 10/1/2026).

Chakraborty, Abhilash, Anupam Biswas and Ajoy Kumar Khan (2022), **Artificial Intelligence for Cybersecurity: Threats, Attacks, and Mitigation**, Available at: https://arxiv.org/abs/2209.13454, (Accessed on: 15/1/2026).

Divsallar, Abdolrasool (2019), "The Pillars of Iranian-Russian Security Convergence", **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, Vol. 54, No. 3, pp. 90-106, (doi: 10.1080/03932729.2019.1586147).

Di Vaio, Assunta, Rohail Hassan and Claude Alavoine (2022), **Data Intelligence and Analytics: A Bibliometric Analysis of Human-Artificial Intelligence in Public Sector Decision-Making Effectiveness**, Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S004016252100634X (Accessed on: 20/1/2026).

Drab, Lech (2018), "Defence Diplomacy-An Important Tool for the Implementation of Foreign Policy and Security of the State", **Security and Defence Quarterly**, Vol. 20, No. 3, pp. 57-71, (doi: 10.5604/01.3001.0012.5152).

Güneylioğlu, Murat (2023), "The Russia-Iran Alignment in the Middle East: The Main Dynamics and Limits of the Bilateral Security Cooperation", **Akdeniz İİBF Dergisi Journal**, Vol. 23, No. 1, pp. 50–62, (doi:10.25294/auiibfd.1170448).

Hossain, Mir Abrar, Kazi Sanwarul Azim, A. H. M. Jafor, Azher Uddin Shayed, Nabila Ahmed Nikita, and Obyed Ullah Khan (2024), "AI and Machine Learning in International Diplomacy and Conflict Resolution", **Advanced International Journal of Multidisciplinary Researc**h, Vol. 2, No. 5. pp. 1-17,

(doi: 10.62127/aijmr.2024.v02i05.1095).

Khalid, Faiq Hassan and Naeem Ahmed (2024), "From Alliance Building to Strategic Partnerships: a Historical Analysis of Defence Diplomacy", **Janus Net e-journal of International Relations**, Vol. 15, No.1, pp. 3-20, (doi:10.26619/1647-7251.15.1.1).

Konovalova, Marta. (2023), "AI and Diplomacy: Challenges and Opportunities", **Journal of Liberty and International Affairs**, Vol. 9, No. 2, pp. 520-530, (doi: 10.47305/JLIA2392520k).

Koolaee, Elaheh and Somayyeh Zangeneh (2023), "Iran-Russia Relations after the Ukraine War", **International Studies Journal** (ISJ), Vol. 20, No. 78, pp. 81-101, (doi:10.22034/ISJ.2023.402839.2027).

Koolaee, Elaheh, Hamed Mousavi and Afifeh Abedi (2020), "Fluctuations in Iran-Russia Relations During the Past Four Decades", **Iran and the Caucasus**, Vol. 24, No. 2, pp. 216–232, (doi: 10.1163/1573384x-20200206).

Karami, Jahangir (2022), "Iran-Russia Relations: New Opportunities and Existing Problems", **Quaestio Rossica**, Vol. 10, No. 4, pp. 1258–1273, (doi: 10.15826/qr.2022.4.727).

Lakušić, Milovan M. and Ivana Ž. Baltezarević (2022), "National Security and the Challenges of the Digital Age", **Academic Journal**, Vol. 19, No. 2, pp. 145-154, (doi:10.5937/megrev22021451).

Mahmoudian, Arman (2023), "Russia-Iran Military Cooperation: The Dynamic Is Changing Dramatically Because of Drones in the Ukraine War", **Global and National Security Institute (GNSI)**, Available at: https://digitalcommons.usf.edu/gnsi_publications/1, (Accessed on: 10/8/2026).

Rodríguez, Guillermo López, Irais Moreno-Lopez and José-Carlos Hernández-Gutiérrez (2023), "Cyberwarfare against Critical Infrastructures: Russia and Iran in the Gray Zone", **ACIG Journal**, Vol. 2, No. 1, pp. 121–139, (doi:10.60097/acig/162865).

Starke, Christopher and Marco Luenich (2020), **Artificial Intelligence for EU Decision-Making. Effects on Citizens' Perceptions of Input, Throughput and Output Legitimacy**, Available at: https://arxiv.org/abs/2003.11320, (Accessed on: 4/2/2026).

Stoltz, Michael (2024), **Artificial Intelligence in Cybersecurity: Building Resilient Cyber Diplomacy Frameworks**, Available at: https://arxiv.org/abs/2411.13585, (Accessed on: 9/2/2026).

Waller, Julian G., Elizabeth Wishnick, Margaret Sparling and Michael Connell (2025), **The Evolving Russia-Iran Relationship: Political, Military, and Economic Dimensions of an Improving Partnership**, Available at: https://www.researchgate.net/publication/388723783, (Accessed on: 14/2/2026).